

Datum
2024-06-19

Vårt dnr
0089/2024

Ert dnr
S2024/00961

Socialdepartementet

Avskildhet vid dygnsvilan. En delredovisning angående frågor om Statens institutionsstyrelses särskilda befogenheter (Ds 2024:7)

Myndigheten för vård- och omsorgsanalys har enligt sin instruktion till uppgift att ur ett patient-, brukar-, och medborgarperspektiv följa upp och analysera verksamheter och förhållanden inom hälso- och sjukvård, tandvård och omsorg. Det är från detta perspektiv som vårt remissvar tar sin utgångspunkt.

Sammanfattning

Med anledning av uttalanden av den Europeiska kommittén för förebyggande av tortyr, omänsklig eller annan förnedrande behandling eller bestraffning (CPT) anser myndigheten att den här typen av åtgärder ska användas mycket restriktivt eftersom det innebär en ingripande begränsningsåtgärd för de barn och unga som blir inlåsta i sina bostadsrum. Samtidigt är det utifrån ett barnrättsperspektiv oacceptabelt att det förekommer hot och våld på de särskilda ungdomshemmen. Vi anser därför att det är av yttersta vikt att vidta åtgärder som syftar till att skydda barn och unga mot detta.

Med tanke på de problem med hot och våld som promemorian beskriver väljer vi följaktligen att – under vissa förutsättningar – delvis instämna i förslagen.

- Vi instämmer i förslagen om att barn och unga ska kunna hållas avskilda under dygnsvilan i de särskilda ungdomshemmen med hänsyn till ordningen eller säkerheten på hemmet, under följande förutsättningar:
 - ✓ Att lagstiftningen blir tillfällig i avvaktan på att översynen av den statliga barn- och ungdomsvårdens uppdrag (dir. 2024:13) blir klar.
 - ✓ Att det införs en bestämmelse som anger att hälso- och sjukvårdspersonal fortlöpande ska utvärdera barnets eller den unges mående när det finns ett beslut om avskildhet vid dygnsvilan.
 - ✓ Att det införs ett krav på att beslut om avskildhet vid dygnsvilan fortlöpande ska följas upp för satt säkerställa att åtgärden tillämpas på ett rättssäkert sätt.
- Vi motsätter oss att barn och unga ska kunna hållas avskilda under dygnsvilan i de särskilda ungdomshemmen för att förhindra att barnet eller den unge avviker.
- Vi motsätter oss förslaget om att intagna i LVM-hem ska kunna hållas avskilda under dygnsvilan.

Övergripande synpunkter

Sammantaget är vår bild att det är angeläget att Statens institutionsstyrelse (SiS) fokuserar på att förbättra vården och behandlingen av barn och unga. Flera myndigheter har pekat på att det finns problem med SiS verksamhet, till exempel kom Riksrevisionen nyligen med en rapport där de konstaterade att vården och behandlingen vid särskilda ungdomshem inte är tillräckligt bra (SiS särskilda ungdomshem – brister i statens tvångsvård av barn och unga, RiR 2024:7). Enkätundersökningen som promemorian redogör för tyder på att problemet med otrygghet inte är avgränsat till natten. I promemorian konstateras även att ohälsan inom den grupp som vårdas på de särskilda ungdomshemmen är påtaglig. Vi anser därför att det är viktigt att SiS arbetar med att förbättra tryggheten för barn och unga med annat än repressiva åtgärder. Vi kan därför inte nog understryka vikten av löpande uppföljning av kvaliteten i vården och behandlingen utifrån barnens och de ungas behov, men också utifrån deras hälsa.

Nedan redogör vi mer detaljerat för våra synpunkter på förslagen samt vissa av promemorians bedömningar.

Synpunkter på enskilda förslag och bedömningar

9.2 Avskildhet vid dygnsvilan i särskilda ungdomshem

Att tvångsomhändertaga, och frihetsberöva, barn och unga är i sig en av de mest ingripande åtgärder som samhället kan vidta och den ska användas mycket restriktivt. Avskildhet vid dygnsvilan blir en ytterligare inskränkning i barn och ungas fri- och rättigheter.

Samtidigt är hot och våld på de särskilda ungdomshemmen oacceptabelt utifrån ett barnrättsperspektiv. Mot bakgrund av de problem med hot och våld som promemorian och andra tidigare rapporter beskriver, och att det är av yttersta vikt att skydda barn och unga från att utsättas för hot och våld i de särskilda ungdomshemmen, väljer vi ändå att *instämna i förslaget, under vissa förutsättningar*. En anledning till att vi gör det är att promemorian beskriver att hot- och våldscincidenter förekommit frekvent vid de särskilda ungdomshemmen med förhöjd säkerhetsnivå trots att SiS har vidtagit ett stort antal åtgärder.

En förutsättning för vår inställning är att lagstiftningen om avskildhet vid dygnsvilan blir tidsbegränsad i avvaktan på att översynen av den statliga barn- och ungdomsvårdens uppdrag (dir. 2024:13) blir klar. Vi anser att det är viktigt att avskildhet vid dygnsvilan samordnas med den utredningens kommande förslag, och att det inom ramen för den utredningen även bör utredas om det finns andra alternativ till avskildhet vid dygnsvilan som skulle kunna användas för att motverka att barn och unga utsätts för hot och våld nattetid.

Justitieombudsmannen (JO) och Inspektionen för vård och omsorg (IVO) har i flera fall pekat på att SiS använt de särskilda befogenheterna avskiljande och vård i enskildhet på ett sätt som inte är förenligt med lagstiftningen (se t.ex. JO 2802-2020 och 10572-2021 och IVO *Tillsyn av SiS särskilda ungdomshem 2021–2022*, s. 26). Mot bakgrund av detta ser vi en risk för att SiS kommer att använda möjligheten att besluta om avskildhet vid dygnsvilan som en enkel lösning på ordningsstörningar, och på ett sätt som inte är förenligt med lagstiftningen. Därför anser vi att det är nödvändigt att beslut om

avskildhet vid dygnsvilan fortlöpande följs upp och utvärderas både vad gäller omfattningen av beslut och hur åtgärden används. Till exempel är det angeläget att utvärdera vilka konsekvenser användningen av åtgärden får för såväl de barn och unga som blir inlåsta i sina bostadsrum som för de barn och unga som förväntas bli skyddade mot att utsättas för hot och våld, hur det säkerställs att de avskilda kan tillkalla personal, samt vilka kompensatoriska åtgärder som vidtas i varje enskilt fall.

9.4.1 Tydligt reglerade förutsättningar och individuella beslut

Ordningen och säkerheten (s. 205)

Vi instämmer i förslaget.

Vi ser positivt på att förslaget innebär att promemorian avgränsar när det ska vara tillåtet att besluta om avskildhet vid dygnsvilan respektive när det inte ska vara tillåtet. Med tanke på förekomsten av hot och våld på de särskilda ungdomshemmen instämmer vi i förslaget att ordning och säkerhet ska kunna vara grund för beslut om avskildhet vid dygnsvilan.

Förhindra avvikningar (s. 206 f)

Vi motsätter oss förslaget.

Tvångsmedel får enligt CPT endast användas som en sista utväg, när det saknas andra alternativ (se t.ex. p. 128 CPT/Inf[2015]1-part rev.1).

Statistiken som redovisas i promemorian visar att antalet avvikningar från de särskilda ungdomshemmen har minskat över tid. Vi anser därför att det inte är visat att det är i enlighet med proportionalitetsprincipen att tillåta den aktuella särskilda befogenheten utifrån risken för att någon avviker under natten. Vidare bör de åtgärder som behövs för att förhindra att så sker vidtas inom ramen för det arbete som pågår med att förstärka det fysiska skyddet runt de särskilda ungdomshemmen.

Sammantaget anser vi att det inte är motiverat att införa en så pass ingripande åtgärd för att förhindra att barn och unga avviker, särskilt inte när trenden tyder på att antalet avvikningar minskar.

Ett förbud mot avskildhet vid dygnsvilan i vissa fall (s. 208 ff)

Vi instämmer i förslaget.

Vi ser positivt på att avskildhet vid dygnsvilan inte ska få genomföras om det finns en påtaglig risk för att barnets eller den unges hälsa eller utveckling tar skada.

Mot bakgrund av att ett beslut ska kunna gälla under 30 dagar anser vi att det behöver införas en bestämmelse om att hälso- och sjukvårdspersonal fortlöpande ska utvärdera barnets eller den unges mående för att säkerställa att beslutsfattaren under hela tiden har tillgång till relevant beslutsunderlag.

9.4.2 Genomförandet av tvångsåtgärden

En tidsgräns för avskildhet vid dygnsvilan (s. 213 ff)

Vi instämmer i att det sätts en övre tidsgräns om 9 timmar och har inte några synpunkter på hur tidsgränsen har satts. Men vi vill lyfta att det är viktigt SiS bör sträva efter att ha så korta tider för avskiljande som möjligt.

Möjligheten att tillkalla personal (s. 217 ff)

Vi instämmer i förslaget eftersom det är viktigt att barn och unga kan tillkalla personal under avskildheten.

9.4.3 Om beslutet – giltighetstid, prövning och överklagande av beslut

Möjligheten att överklaga ett beslut om avskildhet vid dygnsvilan (s. 226)

Vi instämmer i förslaget.

I betänkandet Förbättrade möjligheter för barn att utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen (SOU 2023:40) föreslås ändringar i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga som bland annat handlar om skyldigheten att informera barn och unga om beslut som avser dem (36 §), samt om deras rätt att ansöka om, och få, ett offentligt biträde (39 §). Vi anser att det är viktigt att dessa förslag genomförs i lagstiftningen i samband med att de särskilda befogenheterna utökas.

10. Ett förslag om avskildhet vid dygnsvilan i LVM-hem

Vi motsätter oss förslaget eftersom vi delar den bedömning som promemorian gör i 9.3 om att avskildhet vid dygnsvilan inte bör omfatta de som vårdas i LVM-hem.

11.1.2 Insatser för att främja en meningsfull och aktiv vistelse under dagtid

Vi vill understryka att de insatser som lyfts upp i strecksatserna i 11.1.2, det vill säga välfungerande skolgång, möjlighet att upprätthålla kontakten med anhöriga, möjlighet till vistelse utomhus och att aktiveras och motiveras att ha kontakt med andra, är sådana åtgärder som bör gälla för alla barn och unga vid de särskilda ungdomshemmen.

Beslut om detta yttrande har fattats av t.f. generaldirektören och chefsjuristen Catarina Eklundh Ahlgren. I den slutliga handläggningen har analyschefen Caroline Olgart Höglund, projektdirektören Marianne Svensson och juristen Ellen Ringqvist deltagit. Analytikern Caroline Larsson har varit föredragande.

Catarina Eklundh Ahlgren

Caroline Larsson